HÖGSKOLAN
I GÄVLE

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för utbildningsvetenskap

Normkritik i barnlitteraturen

En kartläggning av fyra förskolors litteraturutbud

Jennie Norell-Hussein & Elin Nyström

2019

Examensarbete, Grundnivå (yrkesexamen), 15 hp
Pedagogik
Förskollärarprogrammet

Handledare: Calle Carling
Examinator: Guadalupe Francia

Norell-Hussein, J. & Nyström, E. (2019). *Normkritik i barnlitteraturen: En kartläggning av fyra förskolors litteraturutbud*. Examensarbete i pedagogik. Förskollärarprogrammet. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle.

Sammanfattning

Denna studie undersöker barnlitteraturen på fyra förskoleavdelningar ur ett normkritiskt perspektiv. Detta för att undersöka hur människor förekommer och framställs i böckerna på förskolan. Samt att undersöka vilka möjligheter bokutbudet kan ge barnen att ta del av människors olika sätt att leva och vara. Den teoretiska utgångspunkt som använts i undersökningen är det normkritiska pedagogiska perspektivet. De normer som undersökts är etnicitet, funktionsvariation, familj och socioekonomi. En kartläggning gjordes på de fyra förskoleavdelningarna där alla böcker som innehöll människor analyserades och vi undersökte böckernas bilder och handling. Resultatet visade att alla avdelningar hade böcker inom alla undersökta normer. Dock varierade bokutbudet både gällande antalet böcker på avdelningarna och antalet normkritiska böcker. En av förskolorna hade många böcker med en förhållandevis låg andel normkritiska böcker, vilket skulle kunna göra att dessa försvinner i mängden. Barns möjligheter att ta del av dessa kan på så sätt bli begränsade. En annan förskola i undersökningen hade istället få böcker på avdelningen. Dessa böcker var medvetet valda utifrån ett normkritiskt perspektiv och det kan då öka barnens möjligheter att ta del av människors olika sätt att leva och vara. Slutsatsen av den här studien är att böcker bör väljas medvetet utifrån ett normkritiskt perspektiv där olika människor och levnadsförhållanden skildras på ett normvidgande sätt. Detta för att barn ska få möjlighet att känna igen sig själv och få möjlighet att se och få förståelse för andra människor.

Nyckelord: Barnböcker, förskola, högläsning, normer, normkritik
Keywords: Children´s books, preschool, reading aloud, norms, norm critical

Innehållsförteckning

Inledning **1**

Syfte och frågeställningar *3*

Teoretisk utgångspunkt **4**

Normer *5*

Etnicitet 5

Funktion 6

Familj 6

Socioekonomi 7

Högläsning och böcker **8**

Tidigare forskning **9**

Etnicitet *9*

Funktionsvariation *10*

Familj *11*

Socioekonomi *12*

Metod **14**

Urval *14*

Genomförande *14*

Reliabilitet och validitet *15*

Etiska överväganden *15*

Resultat **16**

Fördelning av böcker *16*

Skogen *16*

Tigern *17*

Solrosen *18*

Pärlan *19*

Analys *19*

Diskussion **22**

Metoddiskussion *22*

Resultatdiskussion *22*

Referenser **27**

Bilaga 1 ..... **30**

Medgivande inför studie 30

Inledning

Detta examensarbete behandlar ämnet normkritik och undersöker barnlitteraturen på fyra förskoleavdelningar. Ett normkritiskt förhållningsätt i förskolans arbete är viktigt för att varje barn ska få möjlighet att utvecklas som individer utan att begränsas av normer och förväntningar. Det normkritiska arbetet på förskolan är en viktig del i förskolans demokratiska arbete och Salmson och Ivarsson (2015) menar att det är direkt kopplat till grundtankarna om diskriminerings- och skollagen. Skolverket (2011) tar upp att förskolor och skolor ska arbeta för att aktivt förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Alla verksamheter ska årligen beskriva sitt arbete med diskriminering, trakasserier och kränkande behandling i en plan. Diskrimineringsbegreppet innebär att något barn missgynnas på grund av någon av de sju diskrimineringsgrunderna, kön, könsidentitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. I förskolans läroplan står det:

> Inget barn ska i förskolan bli utsatt för diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder, hos barnet eller någon som barnet har anknytning till, eller för annan kränkande behandling (Skolverket, 2018, s.5).

Skolverket (2011) tar vidare upp att mobbing innebär upprepande kränkningar med onda avsikter. Genom att arbeta aktivt mot trakasserier och kränkande behandling kan mobbing förebyggas. I likabehandlingsarbetet är syftet att arbeta för att alla barn ska känna att de kan vara sig själva och bli accepterade för den de är. I Skolverket framkommer det att värdegrundsfrågor ska vara lika viktiga som ämneskunskaper och bör vara lika prioriterade. Om inte barnen känner trygghet och mår bra i skolan påverkar det de övriga kunskapsmålen. Skolverket framhåller också betydelsen av att personalen som arbetar i förskola och skola har förståelse för hur mobbing, trakasserier och kränkande behandling uppstår för att kunna arbeta förebyggande. Personalen bör även vara medveten om att det oftast är människor som anses avvika från normen som utsätts för kränkande behandling och trakasserier. Det kan handla om normer utifrån diskrimineringsgrunderna men kan även handla om samhällets normer som till exempel utseende. Skolverket menar att i likabehandlingsarbetet är syftet att skapa en miljö där

alla människor respekteras och det är då viktigt att ifrågasätta normer. Därför menar Skolverket (2011) att ett normkritiskt arbetssätt är viktigt i förskola och skola. Förskollärarens förhållningsätt och den fysiska miljön är viktiga aspekter i det normkritiska arbetet på förskolan. Den fysiska miljön kan ge förskollärare möjlighet att utmana barnen och kan hjälpa barnen att utvecklas utan att begränsas. Därför har vi valt att fokusera på barnlitteraturen på förskolan. Salmson och Ivarsson (2015) menar att böcker är ett värdefullt verktyg i det normkritiska arbetet. Böcker utvecklar barnens språk och fantasi. Böcker stimulerar barnens abstrakta tänkande vilket är viktigt för den empatiska förmågan. Att kunna sätta sig in i en annans människas situation är just att tänka abstrakt. Barn behöver också kunna hitta en självklar spegling av sig själv vilket påverkar synen på sig själv och andra människor. Salmson och Ivarsson menar vidare att genom att göra medvetna val av litteraturen på förskolan presenteras många olika sätt att vara och leva på ett likvärdigt och normvidgande sätt. Lässtunden blir på detta sätt ett enkelt sätt att arbeta normkritiskt. Salmson och Ivarsson menar också att böcker kan vara begränsande där trånga normer förstärks. Därför har vi valt att undersöka några förskolors bokhyllor ur ett normkritiskt perspektiv där fokus har varit på etnicitetsnormen, familjenormen, funktionsnormen och socioekonomiska normer. Således är syftet med detta examensarbete att göra en kartläggning av utbudet av fyra förskolors bokutbud.

Examensarbetets disposition är följande: först presenteras syfte och frågeställningar, därefter följer examensarbetets bakgrund som innehåller arbetets teoretiska utgångspunkt normkritisk pedagogik och normer, högläsning och böcker samt tidigare forskning. Sedan följer metod, resultat och analys, slutligen avslutas examensarbetet med diskussion.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att göra en kartläggning över utbudet av barnlitteratur i fyra förskolor ur ett normkritiskt perspektiv. Detta för att undersöka vilka möjligheter bokutbudet kan ge barnen när det gäller att få se människors olikheter och därmed eventuellt en spegling av sig själv samt möjlighet till kunskap och förståelse för andra människor och deras livsvillkor.

Hur förekommer och framställs människor i bild och text i förskolans böcker?

Hur ser utbudet av normkritiska barnböcker ut på förskolorna?

Teoretisk utgångspunkt

Detta examensarbete har sin utgångspunkt från det normkritiska pedagogiska perspektivet. Normkritiken utvecklades utifrån queerteorin. Till skillnad från queerteorin som ifrågasätter kön och sexualitetsnormer så utgår normkritiken från fler aspekter som till exempel kön, sexualitetsnormer, hudfärg, etnicitet, funktionsförmåga, religion, ålder och klass. Med normkritik är syftet att varje individ ska få känna att de duger som de är och lära sig att acceptera andra människor som de är (Bromseth & Darj, 2010; Salmson & Ivarsson, 2015).

Tidigare användes ofta en toleranspedagogik som syftade till att skapa en tolerans för de personer som avviker från normen, detta tenderar att stärka maktpositioner och öka risken för diskriminering. Normkritiken skiljer sig från den tidigare använda toleranspedagogiken genom att normkritiken normaliserar och inkluderar alla människor. Begreppet normkritik har stor betydelse för likabehandlingsarbetet i förskolan och skolans värld. Normkritiken är ett viktigt perspektiv för att upprätthålla och utveckla demokratin och för att skydda mänskliga rättigheter (Björkman & Bromseth, 2019).

Normkritisk pedagogik synliggör normer och hur de är kopplade till identitet, makt och kunskap. Normer är outtalade regler och förväntningar som påverkar människors sätt att vara. En norm är en värdering eller föreställning som gör åtskillnad mellan det som anses bra och dåligt. På detta sätt påverkar normer oss och styr vad som ger status och makt. Konsekvenser av att normer finns är att människor sorteras in i fack, där människor ses som utanför eller innanför normen. Den som bryter mot normen och rådande förväntningar riskerar att hamna i utanförskap och utsättas för diskriminering (Kalonaityté, 2014; Salmson & Ivarsson, 2015). Även Skolverket (2011) menar att normer och föreställningar om vad som anses vara det normala ofta ligger till grund för kränkande behandling och diskriminering. På så sätt riskerar de som avviker från normen att drabbas. Skolverket menar vidare att om barnen redan i förskolan får möjlighet att reflektera kring normer kan man få barnen uppmärksamma på normer och genom det få ett öppnare förhållningssätt till andra människor.

Skolverket (2011) tar upp begreppet intersektionalitet som innebär att det hela tiden finns flera aktiva normer som samspelar. Det vill säga att människor påverkas av flera

olika normer samtidigt. I linje med detta menar Björkman och Bromseth (2019) att en människas maktposition påverkas av normativa föreställningar kopplat till kön, klass, hudfärg, ålder etcetera. Salmson och Ivarsson (2015) visar i ett exempel att det kan innebära en sak att vara en man med en funktionsvariation i vårt samhälle och en annan sak att vara en kvinna med en funktionsvariation. Det kan innebära att kvinnan då får sämre förutsättningar för att hon, förutom sin funktionsvariation, dessutom är kvinna.

I den normkritiska pedagogiken är syftet att barnen ska ges möjlighet att utvecklas utan begränsningar av trånga normer. Det handlar om att bredda normerna så att handlings- och utvecklingsutrymmet blir större för alla människor. Normkritiken är ett sätt att kritisera normer i samhället som begränsar människors sätt att vara. I arbetet med normkritik kan normer synliggöras och vilka konsekvenser dessa har för olika människor. Att arbeta normkritiskt är ett sätt att motverka mobbing, trakasserier och kränkningar samt att arbeta för alla människors lika värde och allas lika rättigheter och möjligheter. Målet med normkritisk pedagogik är att motverka stereotypa föreställningar om människor och göra det möjligt att vara sig själv och att utvecklas till den man vill vara utan att begränsas av normer och förväntningar. Genom den normkritiska pedagogiken har man möjlighet att skapa utrymme för mångfald. Olikheter uppmuntras positivt och genom detta ges barnen möjlighet till förståelse för andra människors sätt att vara och leva på. I förskolans arbete med normkritisk pedagogik kan lässtunder och förskolans barnlitteratur vara ett betydelsefullt redskap. I barnlitteraturen kan barn få möjlighet att ta del av omvärlden och en mångfald av människor både genom det visuella och i bokens handling. Genom att läsa böcker tillsammans med barnen kan barnen få möjlighet att samtala om normer och ta del av varandras tankar och perspektiv (Salmson & Ivarsson, 2015).

Normer

Inom normkritiken behandlas många olika normer men i detta examensarbete har vi valt att undersöka förekomsten av etnicitetsnormen, familjenormen, funktionsnormen och den socioekonomiska normen i barnlitteraturen på fyra förskoleavdelningar.

Etnicitet

Salmson och Ivarsson (2015) beskriver etnicitetsnormen som handlar om att värdera människor olika baserat på deras etnicitet eller hudfärg. Vithetsnormen är framträdande

i vårt samhälle och den vita hudfärgen anses vara normen och värderas oftast högre i samhället. Salmson och Ivarsson menar vidare att genom att synliggöra denna norm och ge barnen möjligheten att se en mångfald av människor i böckerna kan barnen få större möjlighet att vidga sin syn på människor och värdera människor lika oavsett hudfärg eller etnisk tillhörighet. Olika förlag (u.å.a) tar upp att för att kunna skapa ett samhälle där alla människor är inkluderade är det viktigt att barnlitteraturen på förskolan speglar mångfalden av människor där alla barn känner sig likvärdiga.

Funktion

Salmson och Ivarsson (2015) beskriver att funktionsnormen innebär att det finns en förväntning på hur en kropp ska se ut och vad en kropp ska klara av för att fungera i samhället. Kalonaityté (2014) beskriver att funktionsvariationer tenderar att betraktas som begränsningar och brister hos en människa och ibland förklaras hela personen via funktionsvariationen. Denna norm synliggörs och motverkas genom att människor med och utan funktionsvariationer synliggörs på ett likvärdigt sätt i barnlitteraturen. Olika förlag (u.å.b) tar upp att människor med funktionsvariationer bör skildras på ett naturligt sätt i barnlitteraturen för att motverka diskriminering och funktionsvariationen bör inte vara bokens fokus. När någon bryter mot funktionsnormen i en bok är det viktigt att detta inte skildras på ett sätt som att det bara är problematiskt med att avvika från en norm.

Familj

Salmson och Ivarsson (2015) tar upp att många barn idag lever i andra familjekonstellationer än den klassiska heterosexuella kärnfamiljen, ändå lever den stereotypiska bilden om mamma, pappa, barn ofta kvar. Olika förlag (u.å.c) menar att få sin familj positivt speglad i barnlitteraturen på förskolan är viktigt för barns självkänsla och självbild. Alla familjekonstellationer som finns i samhället bör skildras i förskolans böcker på ett positivt och naturligt sätt. Detta är ett sätt att likställa de familjekonstellationer som finns i vårt samhälle. Själva familjekonstellationen som skildras i boken ska inte vara i fokus i bokens handling utan skildras på ett självklart sätt vilket gör att familjenormen vidgas.

Socioekonomi

Salmson och Ivarsson (2015) tar upp att socioekonomi och klass är snarlika begrepp som handlar om resurser, makt och inflytande. Barn har olika förutsättningar redan från födseln då de föds in i den socioekonomiska klass som familjen tillhör. Elmeroth (2012) tar upp att social klass inte är någon diskrimineringsgrund men har betydelse i diskussioner om intersektionalitet. Olika förlag (u.å.d) menar att vårt samhälle består av olika människor och att barn får lära sig att se alla människor som lika mycket värda har stor betydelse för att upprätthålla våra demokratiska värderingar. Att olika samhällsklasser skildras i barnlitteraturen på förskolan har betydelse för barns syn på andra människor och genom detta utvecklar barnen medmänsklighet, respekt och empati för andra människor. Att olika samhällsklasser skildras är också betydelsefullt för att alla barn ska hitta en spegling av sig själva.

Högläsning och böcker

I det normkritiska arbetet är böcker och högläsning ett betydelsefullt pedagogiskt verktyg där barnen kan få möjlighet att reflektera och samtala om normer (Salmson & Ivarsson, 2015). Högläsning i förskolan är en aktivitet som sker i samspel med andra där barn och förskollärare tillsammans tar del av bokens innehåll och det visuella. Damber (2015), Mackey och de Vocht-van Alphen (2016) och Skolverket (2018) tar upp att högläsningsstunder i förskolan ger goda förutsättningar för samtal och diskussioner. Genom detta ges barnen möjlighet att reflektera, uttrycka sig, lyssna på varandra och ta del av varandras perspektiv, detta främjar barns språkutveckling och förståelse för andra. Vidare menar författarna att böcker och högläsning i förskolan inte bara är viktigt för barns språkutveckling utan även för att få kunskap om omvärlden och andra människor.

Salmson och Ivarsson (2015) menar att det även är viktigt för barnets egen identitetsutveckling genom att få återspeglas i böckerna. Det är viktigt ur ett demokratiperspektiv att alla barn får känna igen sig i böckerna utifrån till exempel hudfärg, funktionsvariation och familjeform. Att vara inkluderad i förskolans litteratur har betydelse för hur barnen ser på sig själva och upplevelsen av att tillhöra samhället på ett likvärdigt sätt. Salmson och Ivarsson menar vidare att böcker stimulerar barnens fantasi och abstrakta tänkande vilket är viktigt för den empatiska förmågan. Detta är viktigt för att kunna sätta sig in i en annans människas situation och för att kunna känna igen sig själv i en annan människa oavsett eventuella olikheter, exempelvis hudfärg eller funktionsvariation. På detta sätt blir boken ett fönster där barnen både kan se olikheter men också känna igen sig i upplevelser och känslor.

Tidigare forskning

I den här delen av examensarbetet tar vi upp tidigare forskning inom normkritisk pedagogik. Forskare har undersökt hur barnlitteratur kan användas i ett normkritiskt syfte för att motverka negativa uppfattningar om människor som avviker från normen. Forskningen visar betydelsen av att använda sig av normkritisk litteratur i förskolans undervisning för att barnen ska få ett öppnare sinne samt ökad förståelse för sig själva och andra människor.

Den tidigare forskningen i detta examensarbete har sökts fram genom databasen Discovery. I samtliga sökningar använde vi avgränsningarna Peer Reviewed och full text. För att hitta aktuella vetenskapliga artiklar i sökningen avgränsade vi även till år 2009-2019.

De sökord som användes i sökningarna var preschool, kindergarten, "early childhood education", "picture books", discussion, "same-sex parented families", disabilities.

Vi läste abstractet på många artiklar för att kunna bedöma vilka som eventuellt var relevanta för vårt examensarbete. Vi valde sedan ut de artiklar vi ansåg hade störst relevans.

Etnicitet

Fontanella-Nothom (2019) tar i sin studie upp att barn ofta lämnas utanför diskussioner som rör etnicitet då de anses för unga och omogna för att tala om detta. Men författaren tar upp att nyare forskning visar på att barn är kompetenta att engagera sig i djupa diskussioner om etnicitet. Vidare menar författaren att barnlitteraturen kan spela en viktig roll för att öppna upp diskussionerna och ta del av olika etniciteter. Genom att läsa och engagera sig i andras människors liv kan barnen utveckla en förståelse och empati för andra. Därför menar Fontanella-Nothom att barnlitteraturen bör skildra mångfalden i samhället där människors olikheter visas både visuellt och i bokens handling. På så sätt kan böckerna vara en spegel för barnens egna liv och ett fönster för att få se och få kunskap om andra, dock tar Fontanella-Nothom upp att forskning visar att vita människor är överrepresenterade i barnlitteraturen.

Fontanella-Nothom (2019) tar upp att barn redan vid två års ålder blir medvetna om etniska skillnader och kan på sikt utveckla fördomar. Även Kim, Wee och Lee (2016) tar upp i sin studie att redan vid tre års ålder börjar barn att kategorisera och se

skillnader på människor, exempelvis hudfärg. Därför menar författarna att det är viktigt att redan i förskolan arbeta mot fördomar och diskriminering. Miljön och omgivningen, såsom bilder, media, och föräldrar, påverkar barns fördomar och förståelse för olika etniciteter. Barn tenderar ofta att omges av människor av samma etnicitet och därför är det viktigt att hjälpa barnen att få en fördomsfri syn och förståelse för andra människor. Kim m.fl. (2016) menar vidare att bilderböcker som skildrar människor är ett bra sätt för barn att lära sig om olika människor och kulturer och därigenom förhindra stereotypa uppfattningar. Böcker ger även möjlighet att utveckla kunskaper och förståelse kring sin egen kultur, andra kulturer och omvärlden. På samma sätt menar Fontanella-Nothom (2019) att barnböcker kan bekräfta ens egen etniska identitet liksom andra människors etniciteter. Kim m.fl. tar även upp att förskollärare trots dessa positiva effekter känner sig osäkra och obekväma över att prata med barn om etnicitet. I sin studie undersöker författarna hur förskolebarns uppfattningar och attityder gentemot andra etniciteter förändras efter att ha läst och diskuterat böcker där människor med olika hudfärg och etnisk bakgrund skildras. Resultatet visar att barnens uppfattningar och attityder gradvis förändrades från att vara stereotypiska och fördomsfulla till att vara mer positiva. Kim m.fl. tar upp i sin studie att högläsning är en interaktiv och social process där barnen tillsammans med kamrater och förskolläraren ges möjlighet att diskutera och reflektera över bokens innehåll. Förskollärarna kan uppmuntra barnen att fritt uttrycka sina tankar om olika sociala frågor och att utforska varandras perspektiv.

Funktionsvariation

Wilkins, Howe, Seiloff, Rowan och Lilly (2016) menar att barnbokskaraktärer har en stor inverkan på barn. Därför är det viktigt som förskollärare att välja barnböcker med karaktärer som visar på en mångfald där även olika funktionsvariationer skildras. Även Ostrosky, Mouzourou, Dorsey, Favazza, och Leboeuf (2015) tar upp att det är viktigt att välja böcker som skildrar karaktärer med funktionsvariationer. Dels är det viktigt för ett barn som har någon funktionsvariation men också för andra barn för att de ska få en större förståelse för olika funktionsvariationer. Wilkins m.fl. tar upp att när karaktärer med funktionsvariationer förekommer i böcker så kan det hjälpa barn med funktionsvariationer att känna sig inkluderade. Vidare tar författarna upp att förekomsten av karaktärer med funktionsvariationer kan öka andra barns förståelse och acceptans.

Vidare lyfter Ostrosky m.fl. (2015) fram att barnen inte bara behöver få förståelse för funktionsvariationer utan även förstå att det finns en människa bakom funktionsvariationen. Att den människan är som vilken människa som helst, med styrkor, förmågor och känslor och att barnen kan få se likheter med sig själva. Ostrosky m.fl. menar att det kan vara svårt att välja lämpliga böcker som skildrar funktionsvariationer. Författarna tar också upp att det kan vara svårt som förskollärare att arbeta med dessa böcker på ett bra och positivt sätt för att öka barnens förståelse. Ostrosky m.fl. har i sin studie låtit förskollärare ha aktiva lässtunder med barnen, där de har fokuserat på det positiva och diskuterat likheter och skillnader mellan karaktärerna i böckerna och barnen själva. Studien pågick i sex veckor och efter de sex veckorna så upplevde förskollärarna att det blev lättare att diskutera funktionsvariationer med barnen. I studien märktes även en positiv förändring på barnens attityder kring funktionsvariationer.

Familj

Cloughessy och Waniganayake (2019) har i sin studie undersökt användandet av barnlitteratur där familjer med samkönade föräldrar skildras. I studien tar författarna upp att människor som diskrimineras och möter negativa uppfattningar kring sin sexualitet löper högre risk att drabbas av psykisk ohälsa. För att barnen ska utveckla respektfulla attityder för människors olika sätt att vara är det betydelsefullt att börja arbeta med detta i tidig ålder. Författarna belyser därför betydelsen av att förskollärare arbetar aktivt med barnen kring normer om sexualitet. Cloughessy och Waniganayake och Kelly (2012) tar upp att barnböcker kan vara ett sätt att utmana heteronormen då barnböckerna kan visa på olika familjer. Dessa böcker kan göra att barn som har samkönade föräldrar kan känna igen sig och barn som inte har någon erfarenhet kan få en ökad förståelse för att det finns olika familjer. Cloughessy och Waniganayake har i sin studie intervjuat samkönade föräldrar och resultatet visar att de flesta använde sig av barnlitteratur i hemmet som visar på familjer med samkönade föräldrar, för att ge en kontrast till förskolans böcker. Cirka hälften av föräldrarna i intervjuerna tog upp att deras barns förskola har böcker som visar på olika familjekonstellationer och av dessa så uppger hälften att förskollärare använder böckerna regelbundet. De upplevde en motvilja från förskollärarna att använda sig av böckerna på förskolan. Detta kan eventuellt bero på en osäkerhet hos förskolläraren. Kelly tar upp i sin studie att det kan

vara svårt att samtala kring sexualitet, särskilt det som avviker från heteronormen. Vidare skriver Cloughessy och Waniganayake (2019) att föräldrarna i intervjuerna uttrycker en oro att deras barn ska behöva förklara om sin familj inför de andra barnen. Trots denna oro uttrycker föräldrarna att om bara dessa böcker finns tillgängliga på förskolan och behandlas som vilken bok som helst så kan barnen få en ökad förståelse för olika familjekonstellationer. Att barnen får känna igen sig själva och se sin familjekonstellation återspelas i böcker gör att de normaliseras. I intervjuerna tog föräldrarna även upp att de förväntade sig ett motstånd från andra föräldrar i användandet av böckerna. Även om förskolläraren har en vilja att använda böckerna i ett pedagogiskt syfte så kan andra föräldrar säga ifrån. Föräldrarna i studien menade att förskolan är en plats att få kunskap om olika familjekonstellationer. Cloughessy och Waniganayake tar upp att det är viktigt att prata om dessa ämnen med barnen redan i förskolan för att förhindra att barnen utvecklar fördomar i ett senare skede. Böcker är ett hjälpmedel för lärare att påvisa olika familjekonstellationer samt vara ett stöd i diskussioner om olika familjer med barnen. Föräldrarna i intervjuerna tar upp att även om böckerna med homosexuella är användbara så tenderar de att bli stereotypiska. De visar ofta två vita medelklassföräldrar av samma kön, böckerna visar sällan några ytterligare variationer som exempelvis etnicitet och funktionsvariation. Kelly (2012) påvisar i sin studie att barn är öppna för olika familjekonstellationer. Detta kan tolkas utifrån de observationer som gjorts i studien där läraren använder bilderböcker för att utveckla en förståelse för olika familjer. Böckerna som användes i studien hade inte fokus på familjekonstellationer. Istället var de som vilka böcker som helst med vardaglig handling. Författaren tar upp att detta kan vara en orsak till att barnen inte reagerar nämnvärt på hur familjekonstellationen ser ut i boken. Vidare tar Kelly upp att i arbetet med böcker som utmanar heteronormen är det viktigt att ställa utforskande och öppna frågor som leder till djupare reflektioner tillsammans med barnen.

Socioekonomi

Kim, Park och An (2018) menar att barnböcker är ett viktigt pedagogiskt verktyg för att samtala med barn om svåra sociala frågor. Genom böckerna får barnen möjlighet att engagera sig, ta del av och få en ökad förståelse för människors olika livsvillkor. Författarna tar också upp att även om förskollärare kan känna en osäkerhet kring att diskutera känsliga ämnen såsom socioekonomiska skillnader har det stor betydelse för att bredda barnens perspektiv och förståelse för sin omvärld. I studien som Kim m.fl.

(2018) gjort deltar barn i högläsningsstunder där en förskollärare läser böcker som handlar om socioekonomiska skillnader i samhället. Under högläsningsstunderna får barnen möjlighet att öppet diskutera och uttrycka sina tankar angående fattigdom och rikedom. Förskolläraren och barnen diskuterade olika orsaker till fattigdom, vad fattig och rik innebär och hur man kan komma ur fattigdom. I studien gjordes även intervjuer med föräldrar där det framkom att föräldrarna inte diskuterade dessa frågor med sina barn hemma. Föräldrarna ansåg att barnen var för unga för att kunna diskutera och förstå dessa frågor. Men resultatet av studien indikerar att även yngre barn kan engagera sig i djupare diskussioner om sociala problem och bakomliggande orsaker till socioekonomiska skillnader. Vidare menar Kim m.fl. (2018) att i diskussioner om socioekonomiska skillnader bör förskollärare bredda barnens perspektiv och hjälpa dem att få en större förståelse för att människors välmående inte alltid hänger ihop med ekonomi.

Den ovan beskrivna tidigare forskningen framhåller betydelsen av att använda sig av högläsning som ett pedagogiskt verktyg där normer kan utmanas och vidgas. Forskningen är entydig när det gäller betydelsen av förekomsten av människors olikheter i förskolans böcker. Genom detta menar forskningen att böckerna på förskolan kan vara en spegel för sitt eget liv och ett fönster för att se andra människor och omvärlden.

Metod

Syftet med denna studie är att göra en kartläggning av förskolors utbud av barnlitteratur utifrån ett normkritiskt perspektiv. Detta för att undersöka hur människor framställs i förskolans böcker samt vilka möjligheter bokutbudet kan ge barnen att ta del av och få förståelse för människors livsvillkor och olika sätt att vara och leva. Denna kartläggning är en kvantitativ studie genom att vi har räknat böckerna på förskolorna och kategoriserat dem efter våra valda normer. Kvantitativ forskning förklaras av Bryman (2011) som menar att den bygger på siffror och mätbara data.

Urval

I studien har fyra förskolor valts ut där vi valde att göra undersökningen på en av avdelningarna på varje förskola för att avgränsa antalet böcker och därmed tidsåtgången. Bryman (2011) tar upp att urvalsstorleken kan påverkas av flera faktorer men att tid är en av de avgörande faktorerna. Av de fyra förskolor vi valde ut till vår undersökning är det en av dessa som i sin beskrivning på kommunens hemsida framhåller att de arbetar aktivt med normkritik i all sin verksamhet. De andra tre förskolorna valdes slumpmässigt ut och har inte tagit upp något om normkritik i sina beskrivningar på hemsidan. De förskolor vi valt ligger i olika stadsdelar och områden med olika socioekonomiska förutsättningar för att få en spridning av urvalet av förskolor.

Genomförande

Vi besökte fyra förskolor där vi fått tillstånd från förskolechefen att undersöka deras barnlitteratur. Vi besökte en avdelning på varje förskola där vi undersökte alla böcker som innehåller människor som fanns på avdelningen vid det givna tillfället. Inför undersökningen informerade personalen på varje avdelning oss om vilka böcker som används i verksamheten och om de medvetet valt böcker. Varje bok analyserades och vi undersökte böckernas bilder och handling samt på vilket sätt människor framställs ur ett normkritiskt perspektiv. Vi kategoriserade böckerna utifrån våra undersökningskategorier etnicitet, familj, funktionsvariation och socioekonomi. Sedan sammanställdes resultatet av undersökningen i en tabell. För att skydda förskolornas anonymitet har vi använt fingerade namn på förskolornas avdelningar i tabellen. I tabellen fyllde vi i antalet böcker som bryter mot de olika normer som vi valt. Under familjekategorin har vi tagit med böcker som på något sätt visar andra

familjekonstellationer än kärnfamiljen med en mamma och en pappa. Likaså har vi under etnicitetskategorin tagit med böcker som innehåller karaktärer som framställer olika etniciteter som frångår den vita normen. Under funktionsvariationskategorin har vi tagit med böcker med karaktärer som har någon form av funktionsvariation. Vi har inte räknat med karaktärer med glasögon. I etnicitets- och funktionsvariationskategorierna har vi även undersökt vilken roll karaktären har i böckerna. Huvudroll, biroll samt hur karaktären framställs. Slutligen har vi i den socioekonomiska kategorin tagit med böcker som skildrar socioekonomisk utsatthet och socioekonomiska variationer. Vissa böcker innehöll flera normbrytande aspekter och hamnade då under flera av kategorierna i tabellen.

Reliabilitet och validitet

När det gäller studiens reliabilitet och validitet, det vill säga tillförlitlighet och trovärdighet (Bryman, 2011), skulle resultatet vid ett annat tillfälle eller om undersökningen genomförts på en annan förskola eller avdelning kunna bli annorlunda. Om studien gjorts vid ett annat tillfälle eller på en annan förskola kan utbudet av böcker sett annorlunda ut och då kan således resultatet blivit ett annat. Syftet med vår studie var heller inte att se generella samband mellan förskolor utan snarare att få en inblick i hur utbudet av barnlitteratur kan se ut på några olika förskolor.

Etiska överväganden

Inför datainsamlingen sökte vi tillstånd hos och informerade berörda förskolechefer via e-post om vår studie och hur vi skulle gå till väga (se bilaga 1**)**. Vi informerade om att vi följer Vetenskapsrådets etiska råd och riktlinjer (Vetenskapsrådet, 2017). Förskolecheferna informerades om att data som samlas in endast kommer användas i vårt examensarbete. Det insamlade materialet kommer att behandlas konfidentiellt och inte finnas tillgängligt för obehöriga. Varken namn på förskolor eller kommuner förekommer i studien och inga bilder tas på barn eller personal utan enbart på böckerna (Vetenskapsrådet, 2017).

Resultat

I den här delen av examensarbetet redovisas resultatet och analysen av vår kartläggning. Först följer en tabell och genomgång av antalet böcker under varje norm. Sedan följer en mer ingående analys av de böcker som fanns på avdelningarna. Slutligen kommer ett avsnitt där resultatet kopplas till tidigare forskning.

Fördelning av böcker

Avdelning	Skogen	Tigern	Solrosen	Pärlan
Antal böcker	78	52	131	9
Familj	29	15	24	4
Etnicitet	64	33	45	5
Funktionsvariation	13	3	4	3
Socioekonomi	9	6	4	1

Skogen

Denna förskola är den som utgett sig för att arbeta normkritiskt. Personalen berättade att de gjort medvetna val av böcker. Avdelningen hade både egna böcker och böcker som de lånat på biblioteket. På avdelningen fanns det 78 böcker som skildrar människor. I åtta av de 78 böckerna på avdelningen förekom inte någon av de undersökta normerna.

29 av 78 böcker innehöll olika familjekonstellationer som inte var kärnfamilj. Fyra av böckerna visade samkönade föräldrar och en bok visade ett samkönat par där den ene var släkt med barnet. Två av böckerna skildrar barn som lever utan någon vuxen. I två av böckerna bodde barnet hos släktingar och i en av böckerna var barnet adopterat. I en av böckerna hade en pappa träffat en ny partner. Resterande 18 böcker visade på ensamstående föräldrar.

64 av 78 böcker visade på olika etnicitet. I 24 av de 64 böckerna så var det huvudkaraktären som hade annan etnicitet än den vita normen. I fem av dessa 24 böcker så skildras olika kulturer, en bok visar samisk kultur och fyra böcker visar afrikanska kulturer. I övriga 40 böcker förekommer olika etniciteter på bilderna och som biroller.

13 av 78 böcker visade på någon form av funktionsvariation. I fem av dessa 13 böcker så var det huvudkaraktären som hade funktionsvariationen. Böckerna fokuserade på karaktärernas styrkor och förmågor. I övriga åtta böcker förekom olika funktionsvariationer på bilder och som biroller.

Under kategorin socioekonomi fanns det nio av 78 böcker. En av böckerna skildrar en karaktär som flytt från ett krig och förlorat boende och familj. Två av böckerna skildrar karaktärer som är hemlösa och bor på gatan varav en av böckerna handlar om två barn som lever ensamma på gatan och letar mat för dagen och den andra boken handlar om en tiggare. De övriga sex böckerna visade karaktärer som bor i höghusområden, flera av dem bodde med en ensamstående förälder.

Tigern

Personalen berättade att de medvetet valt ut de böcker som användes i verksamheten. Personalen berättade också att de hade ytterligare böcker som de inte hade hunnit gå igenom än och dessa användes därför inte i verksamheten vid tillfället. På avdelningen fanns det 52 böcker som skildrar människor. I elva av de 52 böckerna på avdelningen förekom inte någon av de undersökta normerna.

15 av 52 böcker innehöll olika familjekonstellationer som inte var kärnfamilj. Dock visade bara två böcker samkönade föräldrar och en bok visade på ett samkönat par där den ene var släkt med barnet. I två böcker hade barnet ingen familj. I en av böckerna var det en mamma som hade träffat en ny partner. Resterande nio böcker visade på ensamstående föräldrar.

33 av 52 böcker visade på karaktärer med olika etnicitet. I åtta av de 33 böckerna var det huvudkaraktären som hade annan etnicitet än den vita normen. En av dessa böcker skildrar ett barn som berättar om sitt ursprungsland Tanzania för sina kompisar i Sverige. I boken får man se den afrikanska byn och ta del av kulturen. I övriga böcker förekommer olika etniciteter på bilderna och som biroller.

Tre av 52 böcker visade på någon form av funktionsvariation. I en av dessa böcker var det huvudkaraktären som hade en funktionsvariation. Karaktären är blind men boken

påvisar personens övriga styrkor och förmågor. En av böckerna handlade om barnkonventionen och där det stod att barn med funktionsvariationer ska ha samma rättigheter som alla andra. I den tredje boken förekom det flera olika funktionsvariationer på bilderna.

Under kategorin socioekonomi fanns det sex av 52 böcker. Det var en av böckerna som skildrade en utsatt karaktär som flytt från ett krig och hade förlorat allt, både hem och familj. De övriga fem böckerna visade karaktärer som bor i höghusområden, flera av dem bodde med en ensamstående förälder.

Solrosen

Avdelningen hade sina böcker gemensamt med avdelningen bredvid. Personalen berättade att de inte hade hunnit gå igenom avdelningens böcker. Avdelningen hade både egna böcker och biblioteksböcker. På avdelningen fanns det 131 böcker som skildrar människor. I 64 av de 131 böckerna på avdelningen förekom inte någon av de undersökta normerna.

24 av 131 böcker innehöll olika familjekonstellationer som inte var kärnfamilj. Tre av böckerna visade samkönade föräldrar och en bok visade ett samkönat par där den ene var släkt med barnet. I en av böckerna bodde barnet hos släktingar. I en av böckerna hade en pappa träffat en ny partner. Resterande 18 böcker visade på ensamstående föräldrar.

45 av 131 böcker visade på olika etnicitet. I tolv av de 45 böckerna så var det huvudkaraktären som hade annan etnicitet än den vita normen. I fyra av dessa tolv böcker så skildras olika kulturer, en bok visar amerikansk ursprungsbefolknings historia och tre böcker visar afrikanska kulturer. I övriga 33 böcker förekommer olika etniciteter på bilderna och som biroller.

Fyra av 131 böcker visade på någon form av funktionsvariation. I två av böckerna var det huvudkaraktären som hade funktionsvariationen. Böckerna fokuserade på karaktärernas styrkor och förmågor. Den tredje boken handlade om barnkonventionen och där det stod att barn med funktionsvariationer ska ha samma rättigheter som alla andra. I den fjärde boken förekom det en karaktär med funktionsvariation på bild.

Under kategorin socioekonomi fanns det fyra av 131 böcker. Alla fyra böckerna skildrar karaktärer som bor i höghusområden och bor med en ensamstående förälder. I en av dessa böcker skildras en karaktär som fått flytta till ett nytt land för att mamman skulle kunna få ett arbete.

Pärlan

Personalen på avdelningen berättade att de medvetet valt ut böckerna som användes i verksamheten. Personalen berättade också att de valt att ha några böcker åt gången framme som de bytte ut med jämna mellanrum. På avdelningen fanns det nio böcker som skildrar människor. I två av de nio böckerna på avdelningen förekom inte någon av de undersökta normerna.

Fyra av nio böcker innehöll olika familjekonstellationer som inte var kärnfamilj. Tre böcker innehöll samkönade föräldrar. I en av böckerna var det en mamma som hade träffat en ny partner.

Fem av nio böcker visade på olika etnicitet. I två av de fem böckerna så var det huvudkaraktären som hade annan etnicitet än den vita normen. I övriga tre böcker förekommer olika etniciteter på bilderna och som biroller.

Tre av nio böcker visade på någon form av funktionsvariation. I två av dessa tre böcker så var det huvudkaraktären som hade funktionsvariationen. Böckerna fokuserade på karaktärernas styrkor och förmågor. I den tredje boken förekom funktionsvariationer på bilder.

Under kategorin socioekonomi fanns det en bok. Den visade en karaktär som bor i ett höghusområde.

Analys

Resultatet av vår kartläggning visar en variation i bokutbudet mellan de fyra förskolorna. Samtliga avdelningar har ett bokutbud som påvisar olika familjekonstellationer Cloughessy och Waniganayake (2019) och Kelly (2012) tar upp att barnböcker kan vara ett bra sätt att skildra olika familjekonstellationer. Dessa böcker

kan göra att barn som lever i andra familjekonstellationer än kärnfamiljen kan känna igen sig och barn som inte har någon erfarenhet av andra familjer kan få en ökad förståelse för detta. Vidare tar Cloughessy och Waniganayake (2019) upp att böcker med olika familjekonstellationer ska läsas som vilken bok som helst med vardaglig handling och att familjeformen inte ska vara fokus i boken. Böckerna som innehöll olika familjekonstellationer i denna undersökning fokuserade inte på familjekonstellationen utan hade en annan handling.

Samtliga avdelningar har böcker som skildrar människor med olika etnicitet och Fontanella-Nothom (2019) menar att barnlitteraturen bör skildra mångfalden i samhället där olika etniciteter visas både visuellt och i bokens handling. Vidare menar Fontanella-Nothom att barn ofta omges av människor med samma etnicitet som barnet själv vilket gör det än viktigare att barn får möta en mångfald av människor i barnlitteraturen. På alla undersökta avdelningar fanns böcker där huvudkaraktären frångick den vita normen dock var den andelen låg men något högre på avdelningen Skogen. Detta kan ha att göra med det Fontanella-Nothom tar upp i sin studie att vita människor är överrepresenterade i barnlitteraturen. Tre av förskolorna hade några böcker som visar andra kulturer och detta menar Kim m.fl. (2016) är bra genom att det kan ge barn en förståelse kring olika kulturer, omvärlden och därmed motverka fördomar och stereotypa uppfattningar.

På samtliga avdelningar fanns böcker med funktionsvariationer dock så var det väldigt få utom på avdelningen Skogen där det fanns ett större utbud både gällande huvudkaraktärer och på bilder i böckerna. Wilkins m.fl. (2016) och Ostrosky m.fl. (2015) menar att det är viktigt att välja barnlitteratur där karaktärer med olika funktionsvariationer skildras. Dels kan de hjälpa barn med funktionsvariationer att känna sig inkluderade och att barn ska få en förståelse för funktionsvariationer. Böckerna på avdelningarna som innehöll karaktärer med funktionsvariationer fokuserade på karaktärernas styrkor och förmågor. Detta tar även Ostrosky m.fl upp i sin studie där de menar att barn behöver få se att människan bakom funktionsvariationen är som vilken människa som helst med känslor, styrkor och förmågor likt en själv.

På alla avdelningar fanns det böcker som visar socioekonomiska skillnader i samhället, exempelvis böcker som skildrar karaktärer i höghusområden och ensamstående föräldrar. På avdelningarna Skogen och Tigern fanns även böcker som visar svår socioekonomisk utsatthet som hemlöshet och karaktärer som flytt från krig och förlorat allt. Kim m.fl. (2018) menar att genom böcker kan barnen få ta del av och få en

förståelse för människors olika livsvillkor. Vidare tar Kim m.fl. (2018) upp att barn bör få engagera sig i diskussioner om sociala problem och vilka orsaker som kan ligga bakom socioekonomiska skillnader i samhället.

Resultatet visar att våra undersökta normer förekommer på alla avdelningar men i olika stor utsträckning. Resultatet visar också att antalet böcker inte har betydelse för antalet normkritiska böcker, detta visas genom till exempel att det på avdelningen Solrosen fanns 131 böcker, men med en låg andel normkritiska böcker sett utifrån våra undersökta normer. Medan på avdelningen Pärlan finns 9 böcker men en förhållandevis hög andel av böckerna är normkritiska sett utifrån våra undersökta normer.
På avdelningen Skogen, som på kommunens hemsida utgav sig för att arbeta normkritiskt, visade resultatet att de hade en högre andel böcker med våra undersökta normer jämfört med de andra förskolorna.

Diskussion

I den här delen av examensarbetet följer en metoddiskussion om studiens val av metod. Därefter följer en resultatdiskussion där studiens resultat diskuteras i förhållande till tidigare forskning och annan litteratur.

Metoddiskussion

Valet av metod i denna undersökning var kartläggning där vi räknade och undersökte barnlitteraturen på förskolor. Kartläggning kan vara fördelaktigare att använda som metod jämfört med intervjuer och enkäter. Vid en kartläggning av böcker finns inget beroende av någon annan. Intervjuer och enkäter kräver att någon annan person vill och har tid att svara på frågor. Ur ett etiskt perspektiv är denna typ av kartläggning också att föredra. Ingen person behöver lämna sitt samtycke till att medverka och ljudupptagningar, bilder eller filmer där andra människor förekommer finns inte med i denna typ av kartläggning. Det samtycke man behöver få är från de berörda förskolecheferna som ger tillåtelse att komma till förskolorna och utföra undersökningen. Om denna undersökning hade kompletterats med intervjuer hade resultatet fått en djupare innebörd. Där hade man via intervjuerna haft möjlighet att ta reda på hur förskollärarna på de olika förskolorna tänker kring sina bokval och hur de använder böckerna tillsammans med barnen. En kartläggning av böckerna på förskolorna är ändå betydelsefullt för att få en överblick över hur bokutbudet ser ut på de olika förskolorna.

Resultatdiskussion

Syftet med denna studie var att göra en kartläggning av utbudet av barnlitteratur på fyra förskolor ur ett normkritiskt perspektiv. Detta för att undersöka vilka möjligheter förskolans bokutbud kan ge när det gäller att få se människors olikheter och därmed även eventuellt få se en spegling av sig själv samt möjlighet till kunskap och förståelse för andra människor och deras livsvillkor. I den här undersökningen har vi avgränsat oss till att undersöka förekomsten av etnicitet, funktionsvariation, familjekonstellation och socioekonomiska skillnader i böcker. Vilket innebär att de böcker vi undersökt kan vara utifrån ett normkritiskt perspektiv även om de normer vi undersökt inte förekom. Vissa böcker kan istället behandla andra normer, som till exempel kön.

Hur förekommer och framställs människor i bild och text i förskolans böcker?

Resultatet visar att böckerna på de fyra förskolorna innehåller en variation av människor och de normer som vi undersökt, vilket kan möjliggöra för barnen att ta del av detta både visuellt och i bokens handling. Barnlitteraturen på förskolan bör skildra mångfalden av människor för att alla barn ska få möjlighet att identifiera sig med karaktärerna. Resultatet av vår undersökning visade att förskolorna hade en relativt hög andel böcker där människor med olika etniciteter förekom på bild men andelen böcker där det är huvudkaraktären som har annan etnicitet än den vita normen var förhållandevis låg på de fyra förskolorna. Böcker som innehåller en variation av huvudkaraktärer med olika etnicitet bör ökas på förskolorna för att alla barn ska få möjlighet till en speglig av sig själv och ett fönster för att få kunskap om andra människor. Fontanella-Nothom (2019) förklarar detta som att barnböcker både bekräftar sin egen etniska identitet liksom andras. Vikten av att medvetet välja litteratur som innehåller en mångfald av människor kan även förklaras i linje med det Fontanella-Nothom och Kim m.fl. (2016) tar upp i sina studier. Barn börjar redan vid två till tre års ålder bli medvetna om etniska skillnader och börjar kategorisera människor i exempelvis hudfärg. Detta kan på sikt utveckla fördomar. Om barn redan i förskolan ges möjlighet att ta del av människor med olika etniska bakgrunder och hudfärger både genom böcker men även i diskussioner kan stereotyper och fördomar motverkas. På samma sätt bör människor med funktionsvariationer skildras i böckerna. Människor med funktionsvariationer hade en låg förekomst både på bild och som huvudkaraktär. Varför denna andel är låg kan dels bero på lågt utbud av böcker att tillgå som skildrar människor med funktionsvariationer. Möjligen kan det också bero på att förskollärare anser att funktionsvariationer är svårt att tala om tillsammans med barnen på förskolan. Att andelen böcker som skildrar människor med funktionsvariationer är låg kan förklaras i linje med Ostrosky m.fl. (2015) studie där det framkommer att det kan vara svårt att välja lämpliga böcker som skildrar människor med funktionsvariationer. Dessutom tar Ostrosky m.fl. upp att förskollärare känner en svårighet att arbeta med dessa böcker på ett bra sätt som ökar barns förståelse. Resultatet av Ostrosky m.fl. studie visar att genom aktiva lässtunder tillsammans med barnen där funktionsvariationer diskuteras kan leda till att förskollärare blir mer bekväma och barnens attityder kring funktionsvariationer förändras även till att bli mer positiv. Detta

förstärker betydelsen av att ha lämpliga böcker i förskolan och att ha aktiva lässtunder tillsammans med barnen.

Resultatet visar att bokutbudet på samtliga fyra förskolor skildrar olika familjekonstellationer men antalet varierade på de olika förskolorna. Även under denna kategori bör fler böcker finnas som skildrar olika familjer för att fler barn ska känna igen sig i böckerna, men även för att barn ska få kunskap om andra. Detta kan förklaras i linje med Cloughessy och Waniganayake (2019) som i sin studie belyser att det är viktigt att börja arbeta med detta i tidig ålder, för att barn ska utveckla respektfulla attityder för människors olika sätt att vara. Detta för att förhindra att barnen utvecklar fördomar senare i livet. Om bokutbudet skildrar människor på olika sätt kan barnen ges möjlighet till att ta del av detta (Salmson & Ivarsson, 2015). Cloughessy och Waniganayaka (2019) och Kelly (2012) tar också upp ett dilemma vilket är att förskollärare kan känna en viss osäkerhet att arbeta med böcker som skildrar olika familjekonstellationer. Författarna menar att man bör se böcker som ett betydelsefullt verktyg för att låta barn ta del av olika människors sätt att vara.

Hur ser utbudet av normkritiska barnböcker ut på förskolorna?

Resultatet av undersökningen visar att det förekommer en mångfald av människor i böckerna på de fyra förskolorna vad gäller etnicitet, familj, funktion och socioekonomi. Den tidigare forskningen av Fontanella-Nothom (2019), Kim m.fl. (2016), Wilkins m.fl. (2016), Ostrosky m.fl. (2015), Kelly (2012) och Cloughessy och Waniganayake (2019) framhåller att det är av stor vikt att det finns en variation av människor i böckerna som gör att fler barn kan se en spegling av sig själva och identifiera sig i böckernas karaktärer men också som ett fönster för att få kunskap om andra människor och deras livsvillkor. Böckerna kan också vara ett sätt för barnen att få kunskap och förståelse för omvärlden. Genom detta kan barnen utveckla sin empatiska förmåga när böckerna exempelvis skildrar utsatta karaktärer. Resultatet visar att på Skogen och Tigern fanns det ett fåtal böcker som skildrade svårt utsatta människor som hemlösa och människor som flytt från krig. Samtliga förskolor i undersökningen har böcker som visar socioekonomiska variationer i form av höghusområden och ensamstående föräldrar. Dessa böcker behöver i sig inte visa på utsatthet men visar ändå på socioekonomiska variationer i samhället. Böcker som skildrar socioekonomiska skillnader i samhället är betydelsefulla för att barnen ska få möjlighet att ta del av olika perspektiv och

människors olika livsvillkor. Andelen böcker som skildrar utsatta karaktärer var låg på förskolorna och fanns heller inte på alla förskolor. Detta skulle kunna förklaras i linje med Kim m.fl. (2018) studie som tar upp att förskollärare känner en viss osäkerhet att diskutera känsliga ämnen som socioekonomiska skillnader**.** I samma studie framkommer det också åsikter från föräldrar om att barn anses för unga för att diskutera och engagera sig i dessa typer av frågor. Kim m.fl tar vidare upp att resultatet av deras studie ändå visar att små barn kan engagera sig i diskussioner om socioekonomiska skillnader och orsaker till detta**.** Dessa diskussioner kan bredda barnens perspektiv och förståelse för sin omvärld. Därför bör böcker finnas på förskolan som skildrar människor med olika livsvillkor. Detta menar Olika förlag (u.å.d) i sin tur kan bidra till att barnen lär sig känna empati och respekt för sina medmänniskor vilket är betydelsefullt för demokratiska värderingar i ett demokratiskt samhälle. Resultatet av vår kartläggning visar att det förekommer en variation av bokutbudet på de fyra förskolorna där vi kan se att vissa av förskolorna har ett mer medvetet bokutbud där en högre andel av böckerna innehåller de undersökta normerna. Detta betyder att det kan variera hur barn får möjlighet att ta del av de olika normerna utifrån de olika förskolornas bokutbud. Böcker bör därför medvetet väljas ut utifrån ett normkritiskt perspektiv för att skildra en mångfald av människor och människors olika sätt att vara och leva på. Ett medvetet bokval kan ge barnen ökade möjligheter att bredda sitt perspektiv och få en ökad förståelse för andra människor. På avdelningen Solrosen där de hade 131 böcker finns det risk att de normkritiska böckerna försvinner i mängden vilket kan medföra en ökad risk för att barnen inte tar del av dessa. Dock vet vi inte hur förskollärarna arbetar med de normkritiska böckerna som finns på avdelningen. Kanske har förskollärarna medvetet planerat aktiva lässtunder där de normkritiska böckerna används och diskuteras med barnen. Barnen kan då på så sätt få möjlighet att ta del av de normkritiska böckerna ändå.

Slutsatsen av undersökningen är att böcker bör väljas medvetet utifrån ett normkritiskt perspektiv där olika människor och levnadsförhållanden skildras på ett likvärdigt och normvidgande sätt. Salmson och Ivarsson (2015) menar att böcker också kan vara begränsande för barnen och förstärka normer. Därför bör böckerna på förskolan analyseras ur ett normkritiskt perspektiv. Om förskollärare väljer mer normmedveten litteratur på förskolan och medvetet diskuterar tillsammans med barnen ökar barnens möjligheter att ta del av människors olika sätt att leva och vara. Varför utbudet av

böcker som behandlar de undersökta normerna är relativt låg kan dels bero på tillgången av böcker men kan även bero på förskollärares osäkerhet att arbeta med böcker som utmanar normer. Den tidigare forskningen menar att det är betydelsefullt att arbeta med normkritiska böcker i förskolan och i tidig ålder för att motverka att fördomar utvecklas senare i livet. Salmson och Ivarsson (2015) menar att böcker och högläsning är ett betydelsefullt pedagogiskt verktyg där barn kan få möjlighet att samtala och reflektera om normer. Det är även viktigt ur ett demokratiskt perspektiv att alla barn får möjlighet att känna igen sig i böckernas karaktärer vilket får betydelse för känslan att tillhöra samhället på ett likvärdigt sätt. Att varje barn får återspegla sig i böckernas karaktärer är viktigt för barns egen identitetsutveckling. Böcker är också ett sätt att få möjlighet att sätta sig in en annan människas situation vilket har betydelse för den empatiska förmågan. I böckerna kan även barnen få möjlighet att känna igen sig i en annan människa oavsett olikheter. Skolverket (2011) framhåller att ett normkritiskt arbetssätt är viktigt i både förskolan och skolans verksamhet. I likabehandlingsarbetet på förskola och skola är syftet att arbeta för att alla barn ska känna att de kan vara sig själva och bli accepterade för den de är. Värdegrundsfrågor bör därför vara lika prioriterade som ämneskunskaper i förskolan och skolans verksamhet, för om inte barnen är trygga påverkar det i sin tur kunskapsmålen. Det normkritiska arbetssättet kan motverka att fördomar utvecklas hos barnen och att de får ett mer öppet synsätt till andra människor. Björkman och Bromseth (2019) menar också att normkritik har betydelse för likabehandlingsarbetet och att detta är ett sätt att upprätthålla demokratin och skydda mänskliga rättigheter. Därför kan böckerna vara ett användbart sätt att arbeta normkritiskt i förskolan för att vidga barnens perspektiv.

För att gå djupare in på barns möjligheter att ta del av människors olika sätt att vara och leva genom böckerna på förskolan skulle vidare forskning kunna ske genom intervjuer med förskollärare. Detta för att ta reda på hur böckerna används tillsammans med barnen och hur förskollärare tänker kring bokval ur ett normkritiskt perspektiv.

Referenser

Björkman, L. & Bromseth, J. (2019). Introduktion. I L. Björkman & J. Bromseth (Red.), *Normkritisk pedagogik: Perspektiv, utmaningar och möjligheter*. (s. 15-38). Lund: Studentlitteratur AB.

Bromseth, J. & Darj, F. (2010). Inledning. I J. Bromseth & F. Darj (Red.), *Normkritisk pedagogik: Makt lärande och strategier för förändring.* (s. 11-19). Uppsala: Centrum för genusvetenskap.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber AB.

Cloughessy, K. & Waniganayake, M. (2019). Lesbian parents' perceptions of children's picture books featuring same-sex parented families. *Early Years, 39*(2), 118-131. doi:10.1080/09575146.2017.1342225

Damber, U. (2015). Read-alouds in preschool - A matter of discipline?. *Journal of Early Childhood Literacy, 15*(2), 256-280. doi:10.1177/1468798414522823

Elmeroth, E. (2012). Intersektionella perspektiv. I E. Elmroth (Red.), *Normkritiska perspektiv: I skolans likabehandlingsarbete.* (s. 29-44). Lund: Studentlitteratur AB.

Fontanella-Nothom, O. (2019). "Why Do We Have Different Skins Anyway?": Exploring Race in Literature with Preschool Children. *Multicultural Perspectives, 21*(1), 11-18. doi:10.1080/15210960.2019.1572485

Kalonaityté, V. (2014). *Normkritisk pedagogik: För den högre utbildningen*. Lund: Studentlitteratur AB.

Kelly, J. (2012). Two daddy tigers and a baby tiger: promoting understandings about same gender parented families using picture books. *Early Years, 32*(3), 288-300. doi:10.1080/09575146.2011.652074

Kim, S. J., Park, S. & An, S. (2018). “You Can’t be Rich Only Doing Good Deeds”: Bilingual Kindergarteners’ Discussions About Poverty and Wealth. *International Journal of Early Childhood, 50*(1), 101-119. doi: 10.1007/s13158-018-0209-9

Kim, S. J., Wee, S.-J. & Lee, Y. M. (2016). Teaching Kindergartners Racial Diversity Through Multicultural Literature: A Case Study in a Kindergarten Classroom in Korea. *Early Education and Development, 27*(3), 402-420. doi:10.1080/10409289.2015.1069110

Mackey, G. & de Vocht-van Alphen, L. (2016). Teachers Explore How to Support Young Children’s Agency for Social Justice. *International Journal of Early Childhood, 48*(3), 353-367. doi: 10.1007/s13158-016-0175-z

Olika förlag. (u.å.a). *Pedagogisk bokhandedning till Varför är mamman arg?*. Hämtad 7 november, 2019, från Olika förlag, https://ams3.digitaloceanspaces.com/olika-media/2019/09/handledning_varfor_ar_mamman_arg.pdf

Olika förlag. (u.å.b). *Pedagogisk bokhandledning till Timmy Kent och de mystiska morötterna*. Hämtad 7 november, 2019, från Olika förlag, https://ams3.digitaloceanspaces.com/olika-media/2018/03/digital_handled_timmy_kent_klar.pdf

Olika förlag. (u.å.c). *Handledning till Pardis Moradi är här!*. Hämtad 7 november, 2019, från Olika förlag, https://ams3.digitaloceanspaces.com/olika-media/2018/03/handled_3-6_Lyckeskolan_Pardis_moradi_forskola.pdf

Olika förlag. (u.å.d). *Handledning till Vi letar skatt*. Hämtad 7 november, 2019, från Olika förlag, https://ams3.digitaloceanspaces.com/olika-media/2019/09/handledning_vi_letar_skatt.pdf

Ostrosky, M. M., Mouzourou, C., Dorsey, E. A., Favazza, P. C. & Leboeuf, L. M. (2015). Pick a Book, Any Book: Using Children’s Books to Support Positive Attitudes Toward Peers With Disabilities. *Young exceptional children, 18*(1), 30-43. doi: 10.1177/1096250613512666

Salmson, K. & Ivarsson, J. (2015). *Normkreativitet i förskolan: om normkritik och vägar till likabehandling.* Olika förlag.

Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö18*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2011). *Nolltolerans mot diskriminering och kränkande behandling: Lagens krav och huvudmannens ansvar*. Stockholm: Skolverket.

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wilkins, J., Howe, K., Seiloff, M., Rowan, S. & Lilly, E. (2016). Exploring elementary students' perceptions of disabilities using children's literature. *British Journal of Special Education, 43*(3), 233-249. doi: 10.1111/1467-8578.12138

Bilaga 1

Till berörda förskolechefer

Medgivande inför studie

Under höstterminen 2019 kommer vi att genomföra en studie som är del i vårt examensarbete i pedagogik inom förskollärarprogrammet vid Högskolan i Gävle. I vår studie vill vi undersöka barnlitteraturen på fyra förskolor.

Syftet med studien är att undersöka förskolans böcker utifrån ett normkritiskt perspektiv. Vi kommer att undersöka böckernas bilder och handling.

Det krävs ingen handledning från arbetsplatsens sida men respektive arbetsplats ska informeras om studiens syfte. Vi kommer att samla data genom att undersöka utbudet av barnlitteratur på en avdelning på varje förskola. Eventuella bilder kommer endast tas på böcker. I vår studie följer vi Vetenskapsrådets etiska råd. De data som samlas in kommer endast att användas i examensarbetet. Uppgifterna kommer att bli behandlade konfidentiellt och inte finnas tillgängliga för obehöriga. Inga namn på förskolor eller kommuner kommer att redovisas i examensarbetet. Deltagandet i studien är frivilligt och man har rätt att avbryta sitt deltagande i studien utan särskild motivering.

Vår handledare för arbetet är Calle Carling och kursansvarig är universitetslektor Ingegerd Gunvik-Grönbladh.

För mer information kring studien kontakta undertecknad:
Jennie Norell-Hussein jennienorellhussein@gmail.com
Elin Nyström elin.nystrom@live.com

Med bästa hälsningar
Jennie och Elin